

Monumentnummer*: 527642

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijkmonument
Inschrijving register* 11 januari 2013
Kadaster deel/nr 82844/90

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Den Helder	Den Helder	Noord-Holland

Locatiennaam	Locatieomschrijving
Den Helder	

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Den Helder	E			8647

Omschrijving**

Inleiding

Op de hoek van de Middenweg en Boerhavestraat in Den Helder bevindt zich een Duitse TELEFOONBUNKER / VERBINDINGSPPOST met aangebouwde TOBRUK (mitrailleurpostplaats), van het type 616 ('Groszschtstelle'). De bunker maakt onderdeel uit van de Atlantikwall.

Een Europese verdedigingslinie De Atlantikwall is een Duits militair stelsel uit de Tweede Wereldoorlog dat de hele Noordzee en Atlantische kust van Noorwegen tot aan de Spaanse grens besloeg. Primair was het stelsel, dat aanvankelijk nog Neue Westwall heette, bedoeld om een aantal belangrijke havens te verdedigen. Men wilde ook aanvallen op Engeland uit kunnen voeren. Gaandeweg kregen de tussen de grote havens gelegen strategische punten meer aandacht en werd een gericht bunkerbouwprogramma uitgevoerd. Vanwege de reële mogelijkheden tot een invasie vormde de verdediging van de Nederlandse en Normandische kust daarbij een zwaartepunt. Vanaf einde 1943 werd steeds explicieter rekening gehouden met een geallieerde invasie vanuit zee. Vanaf dat moment is de verdediging van de gehele Atlantische kustlijn ter hand genomen.

Drie bouwfases De Atlantikwall kwam in drie fasen tot stand, in 1940-1941, 1942-1943 en 1943-1944. In Nederland vond de grootste bouwactiviteit plaats gedurende bouwfase 2, 1942-1943. Na het verlies aan het oostfront bij Stalingrad, wordt door het Duitse

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

oppercommando besloten tot de bouw van een integraal en permanent verdedigingsstelsel langs de Atlantische kust. Men start een groot bouwprogramma voor het gebied tussen de Duits-Nederlandse en Frans-Spaanse grens (Spanje was neutraal). De voor Nederland zeer kenmerkende modulaire systematiek van grote en kleinere verdedigingseenheden, die samen een soort eilandenstructuur vormen, komt in deze periode tot stand. Er vindt standaardisering van de bouwwerken (bunkers) plaats, voortbouwend op de bunkertypen die reeds in 1936-1940 ten behoeve van de Westwall waren ontwikkeld. Onder andere wordt de 600-serie van zware bunkers ontwikkeld, die in vijf contingenten tussen november 1942 en 1944 wordt vrijgegeven. Ook worden de door de marine gebouwde open geschutsplaatsen 'verbunkerd' ('Schartenbauprogramm'). Met name in deze bouwfase is een enorme hoeveelheid civiele bouwwerken gesloopt. Langs hele kuststroken wordt de bebouwing weggevaagd. Dit heeft de nodige impact op de burgerbevolking.

Militair strategische structuur In de Nederlandse krijgshistorie werd de vijand altijd uit het oosten verwacht. De Atlantikwall richt zich naar het westen, waarmee deze zich wezenlijk onderscheidt van alle Nederlandse vestingbouw tot dan toe. Nederland kent binnen de Atlantikwall een geheel eigen, zeer herkenbare militair-strategische opbouw. Deze kreeg met name in de tweede bouwfase van de Atlantikwall gestalte. Het betreft een hiërarchische verdedigingsstructuur, bestaande uit modules met onderling verbonden commandostructuren. Van groot naar klein zijn dit de 'Festungen', 'Verteidigungsbereiche', 'Stützpunkte', Stützpunktgruppen en 'Widerstandsnester'. In deze structuur gaat de aandacht primair uit naar de verdediging van de grote zeehavens. De aanleg en bouwwerken vormen een zeefront. Ook de steeds kleinere eenheden dienden ter ondersteuning van de verdediging van de grote havens. Daar waar een luchtaanval of luchtlandingen in het achterland werden verwacht, werd een landfront aangelegd, veelal met anti-tankmuren, droge of natte anti-tankgrachten en verplaatsbare hindernissen op de accessen. Het Landfront Vlissingen en Zuidfront IJmuiden zijn daarvan voorbeelden. Pas in een laat stadium van de oorlog, toen een geallieerde invasie daadwerkelijk werd verwacht, is de gehele kustlijn ('Freie Küste') in permanente staat van verdediging gebracht (derde bouwfase). Dat gebeurde voornamelijk met verplaatsbare hindernissen en mijnenvelden. Overigens waren de stranden al vanaf het begin van de oorlog niet meer vrij toegankelijk ('Sperrgebiet'). Het Nederlandse kustgebied viel onder twee oppercommando's. Het noordoostelijke deel, de gehele kust vanaf de Waddeneilanden tot aan de zuidelijke Scheldemonding viel onder de Duitse Noordzeecommandant (W.B.N. ofwel Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden). Het gedeelte vanaf de zuidelijke Scheldemonding behoorde tot het 15e leger in België en Frankrijk. Gedurende de oorlog veranderde de strategische rol van bepaalde havens en gebieden en daarmee ook de commandostructuur, functies en benamingen. De Verteidigungsbereiche Vlissingen en Hoek van Holland werden aan het einde van de oorlog (1944) bijvoorbeeld Festungen en kwamen daardoor hoger in de hiërarchie te staan. De bouwwerken werden steeds aangepast aan de nieuwe rol van de module waarbinnen ze vielen. Mede deze dynamiek maakte de Atlantikwall tot een zeer modern verdedigingssysteem.

Verteidigungsbereich Den Helder Den Helder was vanwege de marinebasis van groot strategisch belang voor de Duitse bezetter. Den Helder kreeg in 1942 het predikaat Verteidigungsbereich. De stad werd van de nodige verdedigingswerken voorzien, zowel voor marine, land- als luchtmacht. Er werd niet alleen nieuwbouw gepleegd. Ook maakte de bezetter gebruik van de reeds bestaande militaire werken, die met name in de Napoleontische tijd tot stand zijn gekomen. De Helderse telefoonbunker/verbindingspost van het type 616, met aangebouwde Tobruk, werd gebouwd door de Duitse landmacht als onderdeel van het commandocentrum van waaruit het gehele Verteidigungsbereich moest worden verdedigd. De bunker is een goed voorbeeld van de gestandaardiseerde bouw van bunkers, die werd aangepast aan de plaatselijke wensen en omstandigheden. De bunker staat in het centrum van Den Helder, achter een telefooncentrale van omstreeks 1930. Na de oorlog is hier een postkantoor bij gebouwd, waardoor een interessant historisch gegroeid ensemble ontstaat van gebouwen voor communicatie (post, telefoon en telegrafie).

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Omschrijving

Tijdens de Tweede Wereldoorlog (tussen 1941 en 1943) werd de Helderse bunker gebouwd als centrale communicatiebunker en als onderdeel van de landverdediging van de Atlantikwall door de Duitsers. De telefoonbunker/verbindingspost van het type 616, met aangebouwde Tobruk, werd gebouwd door de Duitse landmacht op de plaats waar rond 1930 al een telefooncentrale aanwezig was. De bunkers van het type 616 omvatten, buiten een telefooncentrale en zendapparatuur, altijd een van de buitenkant apart te betreden ruimte voor de opslag van kabelrollen. Daarnaast bevindt zich in de bunker een legeringsruimte met schakelkasten op een knooppunt van het militaire telefoonnet. In een smalle bergruimte was plaats voor kabelrollen en reparatiemateriaal. De bunker werd gedekt door een camouflagedak, dat na de oorlog werd afgebroken. Het interieur van de Helderse bunker is nog vrijwel intact. Het betreft hier een bijzondere uitvoering van het type 616 aangezien deze bunker voorzien is van een aangebouwde Tobruk (aanbouw met mitrailleuropstelling) en spiegelbeeldig is uitgevoerd ten opzichte van het reguliere type 616. De Tobruk wordt bereikt door middel van een uitwendige betonnen trap.

Waardering

De Duitse TELEFOONBUNKER / VERBINDINGSPOST met aangebouwde TOBRUK (mitrailleurpostplaats), van het type 616 ('Groszschaltstelle') gebouwd in 1941-1943, is van algemeen belang uit oogpunt van cultuurhistorie, stedenbouwkunde, architectuurhistorie, militaire historie en relatieve zeldzaamheid:

- als onderdeel van de Atlantikwall, die zich uitstrekt van Noorwegen tot de Spaanse grens en in verschillende fasen tussen 1940 en 1944 werd gebouwd door de Duitse bezetter. Het betreft de laatste permanente verdedigingslinie in de Europese geschiedenis en is van internationaal belang;
- als onderdeel van het kralensnoer van bunkers en bunkercomplexen langs de Nederlandse kust, die onderdeel vormen van de Atlantikwall en waartoe tevens een aantal belangrijke commandobunkers en bijvoorbeeld vliegvelden in het binnenland behoorden;
- als onderdeel van het voor de Atlantikwall en zeker voor Nederland typerende modulaire verdedigingssysteem en meer specifiek als onderdeel van het 'Verdedigingsgebied Den Helder';
- vanwege de centrale ligging in het centrum van Den Helder, als onderdeel van een historisch gegroeid ensemble met functies op het gebied van communicatie (post, telefoon en telegrafie) uit de voor- en naoorlogse periode;
- als voorbeeld van specifiek Duitse gestandaardiseerde bunkerbouw waarvan voorbeeldboeken (Typenhefte) behouden zijn, maar waarbij de standaardtypen in veel gevallen aangepast werden aan de plaatselijk beschikbare materialen en landschappelijke omstandigheden; deze bunker is bijvoorbeeld spiegelbeeldig gebouwd ten opzichte van de standaard en van een Tobruk voorzien;
- als voorbeeld van een in het werk gestort betonnen bouwwerk in een houten bekisting die nog zichtbaar is in de huid van de bunkers;
- vanwege de grotendeels ongewijzigde staat waarin de bunker verkeert;
- vanwege het geringe aantal bewaard gebleven bunkers van het standaardtype 616 en de minder gebruikelijke aanwezigheid van een Tobruk.

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Omwalling

Batterij